

Nevenka Štraser, Zavod RS za šolstvo

RAZMISLEK O VZGOJNEM NAČRTU V OSNOVNI ŠOLI IZ TREH ZORNIH KOTOV

RAZMISLEK S ČASOVNE DISTANCE

Ko sem pred približno 9 leti postala nosilka naloge za vzgojni načrt na Zavodu RS za šolstvo, sem občutila veliko težo odgovornosti, saj je bila (in je še vedno) vzgoja v našem šolskem prostoru nekaj, kar sproža v strokovni in laični javnosti veliko vprašanj, ki pa nimajo enoznačnih odgovorov. Glede na pisano paleto različnih individuumov, ki predstavljajo človeško vrsto, in glede na različne zorne kote pogledov na vzgojo v zgodovini pedagoškega diskurza, tega pravzaprav tudi ne gre pričakovati. Pa vendar so različne raziskave o pomenu vrednot tudi v našem prostoru privedle do potrditve splošnih zakonitosti v razvoju oblikovanja vrednotnih usmeritev (Musek, 2003) kar se tiče vrednosti posameznih vrednot v odvisnosti od kronološke starosti, moralne zrelosti posameznikov, kulture in okolja. V mnogih publikacijah in člankih, v katerih se domači in tuji avtorji dotikajo vzgojnega področja, najdemo na različne načine navedene in utemeljene zapise o tem, da je za »učenje« vrednot v izobraževalnem sistemu potrebno omogočiti vedenje o vrednotah in usmerjanje pozornosti nanje, predvsem pa številne in raznolike priložnosti za etično utemeljevanje, reflektiranje vzgojnih ravnanj, (so) udeležbo, (so)delovanje in doživljanje. To lahko posredno razberemo in nadgradimo tudi ob branju naslednjega citata: »Univerzalnega recepta za reševanje vzgojno-disciplinskih vprašanj, zaradi njihove kompleksne narave, torej ne moremo ponuditi, zato je toliko bolj pomembno, da poznamo različne koncepte ter da njihovo uporabo znamo argumentirano pojasniti« (Štirn Janota, Štirn Koren, 2012).

Navedeno je veljalo tudi v času, ko so se začele zadnje priprave za spreminjanje nekaterih delov šolske zakonodaje in podzakonskih aktov, ki se nanašajo na vzgojni koncept šole, sestavine vzgojnega načrta, pravila šolskega reda, vzgojne ukrepe in vzgojne opomine.

S časovne distance se vedno lahko sprašujemo, kako smo postavljene cilje dosegli in kaj oz. kako bi lahko naredili drugače, boljše, bolj optimalno ... Tudi moje razmišljanje gre v tej smeri. Katere cilje smo imeli kot družba ob spremembi zakonodaje, ki od osnovnih šol zahteva tri dokumente:

vzgojni načrt, pravila šolskega reda, hišni red, ki se navezujejo na njeno vzgojno delovanje (če izpustimo letni delovni načrt, ki to področje vključuje operativno)? Iz takratnih dogajanj bi lahko razbrali, da je bil osnovni cilj šolske oblasti povečati pomen vzgoje v šoli. Je to (samo) s spremembo zakonodaje sploh mogoče? Se je zgodilo to, na kar je dr. Požarnik opozoril v eni od Sobotnih prilog Dela: »Skratka – predlog šolske oblasti, ki obvezuje šole k snovanju vzgojnih načrtov, spodbuja šole v glavnem le k brezkonceptualnemu pragmatizmu, svet vrednot pa je v njem okleščen na minimum. Ali drugače: spodbuja le k urejanju vsakdanjega življenja na šoli, med šolo in starši. Zato niti ni čudno, da večina šol trdi, da je pobuda nepotrebna, ker da že imajo vzgojne načrte. Seveda je tudi pragmatizem potreben. In vendar je velika hiba načrta, da mu manjkata jasen cilj in namen vzgojnega delovanja« (Požarnik, 2007). V tem citatu bi želela predvsem izpostaviti pragmatizem, ki se je v mnogih šolah odražal tudi tako, da so zakonsko zahtevane dokumente kar kupile.

Zato, da si bo bralec lažje ustvaril mnenje o poteku dela v zvezi z vzgojnim konceptom/načrtom, navajam nekaj akterjev in podatkov, za katere sem sedaj s časovne distance še bolj prepričana, da bi jih bilo vredno takrat tesneje povezati (in morda še druge), predvsem pa omogočiti več časa za natančnejše definiranje cilja in za oblikovanje ustreznih aktivnosti za njegovo doseganje. Ob navedbah vključujem svoje razmisleke v obliki dilem in vprašanj, ki se mi ob tem porajajo.

1. Pedagoška fakulteta v Ljubljani

V šolskem letu 2004/2005 je Pedagoška fakulteta v Ljubljani izvedla raziskavo Partnerstvo fakultet in šol I, v kateri so med drugim ugotovili, da imajo strokovni delavci, ki so bili vključeni v raziskavo, resne težave pri zagotavljanju discipline in pri izrekanju disciplinskih ukrepov, pri poznavanju zakonodaje (predvsem njene interpretacije) in pri vodenju predpisane dokumentacije na tem področju. Opozorili so na formalizirana pravila v Pravilniku o pravicah in dolžnostih učencev, v katerem nekatere navedbe lažjih (in tudi težjih) kršitev učitelju otežujejo disciplinatorno delovanje.

Razmislek: Izpostavljene so težave strokovnih delavcev pri zagotavljanju discipline, izrekanju disciplinskih ukrepov, interpretaciji (uporabi) zakonodaje, vodenju dokumentacije. Ali lahko te težave sedaj rešujemo z zapisanima vzgojnim načrtom in pravili šolskega reda?

V naslednjem šolskem letu so na razpisu Ministrstva za šolstvo in šport pridobili sredstva za projekt Partnerstvo – Model III: Nadaljnje izobraževanje in usposabljanje kot oblika vseživljenjskega učenja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju, podprtega s sodobno učno tehnologijo: Pravila in vzgojno delovanje šole. To izobraževanje je temeljilo na raziskavi, omenjeni pod točko 1. Raziskovalci so izhajali iz okvira vzgojne zasnove šole, ki ga določajo predvsem naslednja področja:

- formalna pravila in norme (skupne vrednote, načela vzgoje in izobraževanja, zakonsko ukazane zahteve po odsotnosti indoktrinacije pri pouku, zahteve po kritičnosti, pluralnosti in objektivnosti, v pravilnikih zapisane pravice in dolžnosti, pravila, kršitve in sankcije, ki zadevajo javno šolo, iz njih izpeljana šolska pravila),
- konceptualizacija učitelja kot avtoritete (moč osebnosti, strokovnost – obvladovanje učne snovi, metod in oblik dela),
- šolska kultura (udejanjanje formalnega okvira norm in pravil v šoli, način vodenja šole, dogajanje v času, ko ne poteka pouk, ponudba izvenšolskih dejavnosti),
- sodelovanje med šolo in starši,
- sodelovanje s širšo skupnostjo,
- prikriti kurikulum – razlika med uradnim in udejanjenim socialnim redom),
- specifične vzgojne strategije.

Razmislek: Dobljeni podatki so postavili pod vprašaj nekatere pavšalne trditve, ki (še vedno) vplivajo na negativno ocenjevanje šole, učencev in učiteljev, v smislu, da je v šolah nered, da učitelji nimajo več avtoritete, da učenci nič več ne ubogajo ipd. Rezultati so namreč pokazali naslednje ugotovitve:

- učenci učitelje v šoli spoštujejo,
- učenci pri pouku večinoma ravnajo v skladu s postavljenimi pravili,
- odnos učencev do učiteljev na šoli je dober ali zelo dober,
- učenci v oddelku se razumejo dobro ali zelo dobro in so si pripravljene med seboj pomagati,
- v oddelku je tekmovalnosti med učenci ravno prav,
- učitelji se v šoli počutijo varno ali zelo varno,

- učenci se v šoli, v oddelku in tudi na poti od doma do šole počutijo varno ali zelo varno.

Ali lahko takšni (pozitivni) podatki kažejo na potrebo šol po spremembah na področju vzgojnega ravnanja?

Aktivnosti Pedagoške fakultete v Ljubljani se na tem področju nadaljujejo tudi v šolskem letu 2006/2007 – Partnerstvo – Model IV in se zaključijo v letu 2009 z izidom knjige *Vzgojna zasnova javne šole*.

Razmislek: V knjigi so izpostavljeni nekateri ključni pogoji za uvajanje sprememb na področju vzgojnega poslanstva javne šole, ki bi gotovo lahko prispevali k drugačni zakonodajni podlagi (če sploh). V vsakem primeru se mi zdi to dobra podlaga za nadaljnje pogovore o vzgojnem delovanju v javni šoli (kljub nekaterim kritikam našega dela na ZRSŠ, ki jih dojemam kot posledico našega nesodelovanja in pomanjkljive medsebojne komunikacije).

2. Pristojno ministrstvo

Z gradivom »Koncept dela na vzgojnem področju – vzgojni načrt v osnovni šoli« so bila leta 2006 javnosti posredovana izhodišča za javno razpravo o vzgojnem konceptu šole, ki jih je pripravila delovna skupina na ministrstvu (posvet v Koloseju, posvet v prostorih Državnega sveta RS).

Razmislek: Povsod so razprave pokazale, da je še ogromno odprtih vprašanj, predvsem pa že težav na nivoju razumevanja osnovne terminologije – koncept, načrt ...

Zanimivo pa je tudi, kot sem napisala že zgoraj, da ministrstvo istega leta podeli sredstva Pedagoški fakulteti v Ljubljani za projekt na vzgojnem področju.

V začetku naslednjega leta ministrstvo naroči mene osebno moti, da so kratice; bi jih razvezala, torej Zavod RS za šolstvo nalogo z naslovom – Vzgojni načrti v osnovni šoli – širjenje primerov prakse. Pričakuje se tudi posnetek stanja in izdelava smernic.

Razmislek: Kaj se lahko pričakuje s širjenjem primerov prakse, če dokumenti sploh?

Na Festivalu inovativnosti in ustvarjalnosti pri pouku, maja 2008, moderira državna sekretarka za vrtce in osnovni šoli na Ministrstvu za znanost in šport okroglo mizo o vzgojnem načrtu.

Kljub pomislekom in odprtim vprašanjem so dne, 9. 11. 2007, v Uradnem listu RS objavljene Spremembe

Zakona o osnovni šoli (uzakonjeni trije dokumenti v OŠ – vzgojni načrt, pravila šolskega reda, hišni red).

Istočasno je na ministrstvu imenovana še ena (nova) delovna skupina za pripravo smernic za vzgojni načrt, ki avgusta 2008 izdela Priporočila o načinih oblikovanja in uresničevanja vzgojnega načrta osnovne šole.

Razmislek: Ta objava je bila zaradi počitniškega časa večinoma prezrta. Delovna skupina na ZRSŠ o nastajanju in o vsebini teh priporočil ni bila seznanjena oz. pri tem ni bila vključena, saj se je predstavnik ZRSŠ vmes upokojil. Podatkov o tem, da bi se ta delovna skupina po prvi seji konec novembra 2007 še kdaj sestala, nimamo.

3. Vloga Zavoda RS za šolstvo

Marca 2007 je bil prvi sestanek ožje delovne skupine na ZRSŠ, ki je bila oblikovana za nalogo Vzgojni načrt v LDN ZRSŠ za leto 2007. Iz zapisnika je razvidno, da smo članice skupine oblikovale naslednja skupna stališča:

- Koncept vzgojnega dela šol je zelo kompleksna naloga, pri kateri so se že doslej v javnosti pokazala različna stališča. Skupina meni, da je vzgojno delovanje šol v neposredni povezavi s klimo oz. kulturo odnosov v šolah v najširšem pomenu. Kot stičišče, o katerem najbrž ni dilem, želimo izpostaviti vzgojo k odgovornosti/odgovornemu ravnanju do drugih in sebe. Vse dejavnosti šole, od preventive do kurative oz. od razprave in načrtovanja vzgojnega delovanja šole do izvedbe na mikro ravni – v medosebnih odnosih vseh vpletenih v učno-vzgojni proces, morajo biti podrejene temu osnovnemu cilju.
- Izvedbo naloge vidimo bolj kot razvojni projekt, vendar v tem trenutku ni tako zamišljena, ker se od nas pričakuje posnetek stanja pri vzgojnem delovanju šol in izdelava smernic za delo šol, pri čemer naročnik za to ni namenil posebnih denarnih sredstev. Kljub temu skupina predlaga, da naloga do konca tega šolskega leta privede do predloga smernic, ki bi jih v naslednjem šolskem letu 2007/08 preizkusili na izbranem vzorcu šol in do začetka šolskega leta 2008/09 na podlagi izkušenj in odzivov pripravili smernice za vse šole.
- Dobro je, da se v šolah pozornost usmeri tudi na vzgojno delovanje. Za to je v fazi razprav in priprav dovolj samo spodbuda, v fazi zakonske obveze, načrtovanja in izvedbe vzgojnih dejavnosti v šolah pa bo nedvomno potrebna tudi širša sistemska podpora, sicer bo to samo dodaten, zaradi zakonske obveze napisan list z leporečji o vzgojnih ciljih.

- Šole bodo potrebovale strokovno podporo pri izvajanju smernic, in sicer v obliki izobraževanj za celotne kolektive, ko gre za oblikovanje koncepta vzgojnega delovanja na nivoju šole in tudi posebej za šolske time in posameznike – v tem primeru bolj v obliki ponudbe različnih tehnik, metod in dejavnosti, ki naj bi bile v podporo načrtovanemu delovanju šole (restitucija, vrstniška mediacija, učitelj svetovalec, delo z oddelčno skupnostjo in oddelčnim učiteljskim zborom ...).
- Na ZRSŠ je bilo izdelanih že nekaj smernic, ki so s to nalogo v tesni povezavi (npr.: Programske smernice za delo oddelčnega učiteljskega zbora in oddelčne skupnosti).

Izpostavile pa smo tudi naslednje dileme:

- Skupina ne pozna pripomb, ki so bile že doslej zbrane na osnovi pripravljenih izhodišč – Posvet v Portorožu, delo 1. skupine na MŠŠ.
- Ni razumljivo, zakaj so se izhodišča pripravljala na drugem nivoju, izdelava smernic pa je poverjena ZRSŠ.
- Od nas se pričakuje posnetek stanja, pridobljen z vprašalniki, ki pa ne bo veliko povedal, saj so šole že naveličane vprašalnikov in jih rešujejo dostikrat s premalo potrebne pozornosti.

Razmislek: Naš namen, da bi proces potekal v obliki razvojnega projekta, ni bil realiziran, saj smo morali sproti prilagajati naše delovanje vedno novim informacijam, ki smo jih pridobili pri delu s šolami in s strani ministrstva.

Naš namen je bil povezati delovanje obeh skupin, na ministrstvu in na ZRSŠ. Zato je bil aprila 2007 prvi sestanek razširjene delovne skupine na ZRSŠ. Nova člana iz delovne skupine ministrstva, ki smo ju povabili na sestanek, se seznanita z nameni delovne skupine ZRSŠ pri strokovni podpori šolam – predlogi za imenovanje timov za vzgojni načrt na šolah, srečanja z ravnatelji in vodji timov po območnih enotah ZRSŠ.

Že na drugem sestanku te razširjene delovne skupine (kjer je bil prisoten samo še en član iz ministrske delovne skupine), novembra 2007, je bila podana informacija, da je na ministrstvu imenovana še ena nova delovna skupina, ki naj bi pripravila smernice za vzgojni načrt. Ta skupina je, kot je bilo že zapisano, pripravila Priporočila. Nadaljujejo se spomladi 2007 načrtane aktivnosti v podporo šolam pri razpravah o vrednotah in načelih ter s priporočili za analizo stanja na vzgojnem področju, s sklici ravnateljev po območnih enotah ZRSŠ.

Razmislek: Učinkovitost našega dela je bila zmanjšana zaradi objektivnih razlogov (menjava članov) in zaradi večtirnosti – tri delovne skupine.

Maja 2008 je bil tretji sestanek »razširjene« (samo en član ministrske delovne skupine). Članice ožje skupine ugotovljamo nepovezanost aktivnosti v različnih delovnih skupinah in zato tudi slabšo strokovno podporo šolam, kot bi jo te potrebovale. Poglobljeno delo z uvajanjem sprememb v šolah na vzgojnem področju bi zahtevalo bistveno več časovnih in kadrovskih potencialov.

Na četrtem sestanku te skupine, novembra 2008, smo članice ZRSŠ opozorile na ugotovitve iz prakse: zaradi ZOsn, ki predpisuje šolam oblikovanje štirih različnih dokumentov – LDN, hišni red, vzgojni načrt in pravila šolskega reda, v katerih se vsebina prepleta, je na srečanjih z ravnatelji in vodji timov v OE vse bolj čutiti terminološko zmedo in nezadovoljstvo. V praksi se termini v predpisani zakonodaji za posamezne dokumente različno razumejo in podvajajo (uporaba šolskega prostora v hišnem redu mora biti v skladu z 72. členom ZOFVI, ukrepi za zagotavljanje varnosti ter vzdrževanje reda in čistoče morajo biti v skladu z Zakonom o varstvu pri delu; šole imajo v ta namen že oblikovane dokumente iz naslova varstva pri delu in požarne varnosti ter kar se čistoče tiče tudi izvedbo sistema HACCP.) Predlagamo razjasnitve na srečanjih ravnateljev v Portorožu. Glede na obstoječo zakonodajo bi bilo potrebno stvari povezati in poenostaviti do takšne mere, da bi se šole lahko usmerile v proces vzgoje in ne v pisanje dokumentov. Opredelimo svoje poglede na razumevanje zapisov v posameznih dokumentih za nadaljnje delo s šolami.

V času od uveljavitve zakonskih zahtev po oblikovanju vzgojnih načrtov, pravil šolskega reda ter hišnih redov smo na ZRSŠ posredno in neposredno spremljali, kaj se na tem področju v praksi dogaja. Tako smo marca 2010 organizirali medregionalne posvete v Radencih, Rogaški Slatini in Postojni, na katerih so bili predstavljeni primeri prakse in organizirane delavnice za razpravo. Sodelovali so tudi predstavniki Inšpektorata RS za šolstvo.

Leta 2012 smo na ZRSŠ izdali priročnik za načrtovanje Vzgojno poslanstvo šole. V vmesnem času smo zbirali primere prakse, ki so, skupaj s komentarji, del priročnika za uporabo pri samoevalvaciji šolske prakse. Za takšno obliko smo se odločili, ker smo naleteli na široko paleto raznovrstnih zapisov, ki pa so nujno potrebovali tudi komentar, saj bi sicer primere predstavljene prakse lahko kdo nekritično prenesel v lastno prakso. Priročnik vsebuje strokovni oz. teoretični del (tudi zakonodajo, s katero je predpisana vsebina zahtevanih dokumentov) in primere iz prakse.

Uvodni del priročnika prinaša vpogled v dogajanja v času oblikovanja vzgojnih načrtov. Vsako naslednje poglavje pa je sestavljeno iz teoretične podlage, primerov iz prakse in poudarkov v obliki vprašanj in komentarjev, ki lahko bralca vodijo skozi predlagan proces, pri čemer lahko primerja svoje izkušnje in odpira in/ali zapira svoje dileme. Primeri iz šol so prikazani skladno s koraki v procesu razvojnega načrtovanja, ki smo ga vzeli za osnovo načrtovanja dela šole tudi na vzgojnem področju. Na ta način lahko bralec uporablja priročnik kot celoto ali samo njegove posamezne dele, pač v skladu s svojimi potrebami.

Maja in junija 2013 smo izvedli med ravnatelji spletno anketo. S posnetkom stanja smo želeli ugotoviti:

- koliko so šole uspele udejanjiti zapisano v dokumentih,
- kateri dokument se jim zdi najbolj uporaben in zakaj,
- kako je sedaj s timi za vzgojne načrte na šolah,
- kaj predlagajo za izboljšanje trenutnega stanja,
- kako vidijo uvedbo »zakonskega naročila« za vzgojni načrt in druge dokumente in kako bi lahko bilo drugače, bolje.

Julija 2013 je bila narejena prva analiza (Analiza spletne ankete, Interno gradivo ZRSŠ, 2013), ki je bila obravnavana še na delovnih srečanjih z ravnatelji v šolskem letu 2013/2014 po območnih enotah ZRSŠ. Po izvedenih srečanjih je bilo junija 2014 zapisano poročilo o spremljavi udejanjanja vzgojnih načrtov v šolski praksi (Interno gradivo ZRSŠ, junij 2014). Izpolnjenih je bilo 378 anket, od tega 129 nepopolnih. Analiza je narejena na 249 popolno izpolnjenih spletnih anketah, kar je predstavljalo 56 % vseh OŠ v RS. Dobljene podatke večinoma težko enoznačno interpretiramo v smislu nujnih sprememb ali statusa quo. Ponovno se je pokazalo, da je anketa lahko samo eno od možnih orodij ob spremljavah, ki jo je nujno potrebno povezati z razpravami in spremljavo »v živo«. Žal tudi razprave po enotah niso dale dovolj enotnih pogledov, da bi lahko bolj enoznačno interpretirali nekatere dobljene podatke, ki se ne skladajo oz. si celo nasprotujejo.

Kaj lahko iz poročila o spremljavi udejanjanja vzgojnih načrtov povzamemo:

- Vzorec dokončanih anket je dovolj reprezentativen za celoten osnovnošolski prostor.
- Večina sodelujočih v anketi pozna celoten proces nastajanja dokumentov, saj so bili takrat člani timov na šolah.
- Na več kot polovici anketiranih šol tim za vzgojni načrt še vedno obstaja in ima povsod zelo podobno

vlogo, ki temelji na spremljavi, evalvaciji in pripravi sprememb za PŠR in VN. Na večini tistih šol, kjer tim ne deluje več, je bil sestavljen samo za oblikovanje vzgojnega načrta ali pa so njegovo vlogo prevzeli drugi organi (npr. ves UZ na majhnih šolah ali šolski razvojni tim).

- V skladu z zahtevami zakonodaje ima velika večina šol vse tri dokumente – vzgojni načrt, pravila šolskega reda in hišni red – ločene.
- Tretjina ravnateljev je mnenja, da bi lahko vse tri združili v en dokument, da bi se manj ukvarjali s tem, kam je potrebno kaj zapisati.
- Večina ravnateljev vidi v vzgojnem načrtu dolgoročno usmeritev za delo na tem področju.
- Večina ravnateljev navaja pozitiven odnos do vzgojnega načrta v svojem okolju.
- Večina ravnateljev meni, da je prinesel vzgojni načrt v šolo več dobrega kot slabega.
- Dve tretjini ravnateljev menita, da naj vzgojni načrt ostane.
- Zapisi v VN so se v primerjavi s PŠR spremenili na več šolah v času od nastanka, in to pri obeh dokumentih v povprečju 2-krat ter večinoma na pobudo zaposlenih.
- Slaba polovica ravnateljev pripisuje zmanjšanje vedenjske problematike pravilom šolskega reda.
- V treh četrтинah primerov PŠR vsebujejo usmeritve iz VN.
- Slaba polovica ravnateljev je prepričana, da so PŠR v zakonodaji ustrezno opredeljena.
- Odstotki ciljnih skupin, ki dovolj dobro poznajo PŠR, so večji kot pri VN.
- Dve tretjini ravnateljev menita, da vzgojni ukrepi v PŠR ne povzročajo konfliktov s starši, hkrati pa jih še nekaj več meni, da predstavljajo vzgojni ukrepi v PŠR največji problem in da večinoma zaposleni niso dovolj dosledni pri izvajanju PŠR.
- Dobra polovica ravnateljev navaja analize vzgojnih ukrepov z vidika učinka, pri čemer so bile ugotovitve največkrat pozitivne.
- Ravnatelji so v veliki večini zadovoljni ali vsaj delno zadovoljnih s hišnim redom in z opredelitvijo tega dokumenta v obstoječi zakonodaji.
- Po mnenju ravnateljev kažejo odstotki posameznih skupin – zaposleni, starši, učenci in v primeru hišnega reda tudi zunanji obiskovalci, v večji meri večinsko upoštevanje (poznavanje) zapisanega kot pri drugih dveh dokumentih.
- Slaba petina vprašanih je mnenja, da bi morale VN imeti tudi gimnazije, in še manj je takih, ki menijo, da bi ga morale imeti vse šole in vrtci.

Razmislek: Za uvid v prakso udejanjanja dokumentov bi potrebovali spremljavo te prakse »v živo – na šolah«. Anketa nam daje le vpogled v ravnateljeva razmišljanja. Ob tem se odpirajo še druga vprašanja. Kako in v kolikšni meri se v anketi izražena mnenja ravnateljev skladajo s prakso šol? Ali razmišljajo o posameznih dokumentih druge vpletene ciljne skupine (zaposleni, učenci, starši) enako kot ravnatelji? V čem so podobnosti in v čem so razlike?

4. Drugi akterji in aktivnosti

Organizirani posveti in druga strokovna srečanja na temo vzgojnih načrtov:

- 13. in 14. aprila 2007: Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije
- 24. januar 2009: SUPRA
- Januar 2009: seminar Kako lahko skupaj oblikujemo najboljše vzgojni načrt, APDI (zasebni institut) v prostorih FDV in s sodelovanjem ministra
- Marec 2009: Pedagoško-andragoški dnevi na FF v Ljubljani

In nenazadnje – dr. Robi je Kroflič od leta 1997 do sedaj v našem predšolskem in šolskem prostoru razvijal in preizkušal induktivni vzgojno-disciplinski pristop za razvoj empatične prosocialnosti in morale.

Razmislek: Mislim, da bi model induktivne vzgoje lahko postal izziv za oblikovanje metodike vzgoje v izvedbenem delu vzgojnega koncepta vrtca ali šole, na njem pa bi lahko gradili tudi ustrezna metodična navodila za različne dimenzije vzgojnega delovanja v smislu učenja razlikovanja med moralnimi in konvencionalnimi zahtevami ter osebnimi pričakovanji. Nerazlikovanje med temi tremi vidiki in posledično uporaba neustreznih vzgojnih pristopov po mojem mnenju povzroča največ neproduktivnih reševanj konfliktnih situacij v vzgojno-izobraževalnih ustanovah. Zato bi bilo tudi v tem smislu potrebno izobraževati pedagoške delavce.

Kot sem zapisala, si lahko bralec ustvari svojo sliko na podlagi zapisanih podatkov. Moji zaključki po vsem dogajanju ob uvajanju vzgojnih načrtov v šole pa so naslednji:

- aktivnosti in akterji v posameznih inštitucijah so bili med seboj premalo (ali sploh niso bili) povezani,
- naša skupina na ZRSS je bila postavljena v situacijo, ko je bilo potrebno nuditi podporo šolam pri oblikovanju zahtevanih dokumentov (pragmatična vloga), po drugi strani pa se je znašla v primežu zakonskih (političnih) zahtev in strokovno neuskkljenih

- pogledov nekaterih ključnih strokovnjakov za vzgojno področje v naši državi (strokovna vloga),
- v opisani situaciji smo izbrali pragmatično vlogo, ki smo jo, za tisti trenutek primerno, optimalno povezali tudi s strokovnimi podlagami, vezanimi na načine dela, ki so jih šole poznale že iz naših drugih teoretičnih podlag – razvojno načrtovanje in akcijsko raziskovanje.

RAZMISLEK IZ TRENUTNE SITUACIJE

Na strokovnih srečanjih ravnateljev po Območnih enotah ZRSŠ je ob analizi rezultatov spletne ankete večinoma prevladovalo vzdušje, ki nakazuje že skoraj odpor do vprašanj na temo spremembe ali ohranitve trenutnega stanja – treh dokumentov, ki jih osnovne šole morajo imeti. Še posebej tisti, ki imajo razvojne načrte, menijo, da so nam že večkrat povedali jasno stališče, naj vzgojni načrt ostane, vendar kot sestavni del usmeritev na vzgojnem področju v razvojnem načrtu šole. Ker se ne zgodi, kar so že predlagali, imajo občutek, da se jih ne sliši, in se o tem ne želijo več pogovarjati. Glede pravil šolskega in hišnega reda stališča niso tako jasno izražena. Eni bi jih povezali z vzgojnim načrtom, drugi s hišnim redom, tretji bi želeli povrniti Pravilnik o pravicah in dolžnostih učencev v osnovni šoli. V vsakem primeru pa so pogovori jasneje kot anketa pokazali, da si ravnatelji želijo poenostavitve in povezovanja sedaj zahtevanih dokumentov, po drugi strani pa izražajo bojazen, da bo od njih zahtevano ponovno nekaj povsem novega, in to na ravni zapisovanja in ne dejanj.

O udejanjanju vseh treh dokumentov v praksi šol lahko sklepamo tudi iz številnih opravljenih svetovalnih storitev, ki so jih naročile in jih še naročajo šole na svojo pobudo ali na pobudo Inšpektorata RS za šolstvo ob bolj ali manj utemeljenih pritožbah. Doslej so se šole zadovoljile s svetovalnimi storitvami, ki so se nanašale izključno na bolj večše zapisane dokumente. Vsebine vzgojnega delovanja se nismo nikjer lotevali, kljub temu da je bilo šolam to v nadaljevanju ponujeno.

Iz teh empiričnih podatkov bi izpostavila naslednji razmislek, dileme in vprašanja, ki zahtevajo bolj poglobljeno spremljavo:

- Ravnatelji so na začetku pogosto izpostavljali težave, ki so jih začutili ob oblikovanju treh dokumentov, ki se dotikajo vzgojnega področja v šoli. Želeli so si poenostavitve v smislu zmanjšanja in povezovanja zapisov. Kasneje so o tem govorili vedno manj, dokumente imajo zapisane in se o njih sprašujejo večinoma le ob večjih disciplinskih in vzgojnih težavah. Tudi veliko število nedokončanih spletnih anket nakazuje »naveličanost« odgovarjanja na to temo.

- Ali timi za vzgojni načrt (področje) prevzemajo naloge, ki niso v njihovi pristojnosti, oz. preveč sami odločajo o vsebini dokumentov, brez da bi sodelovali s ciljnim skupinami – zaposlenimi, učenci, starši? Kako jih usposobiti za njihovo vlogo?
- V kolikšni meri različne ciljne skupine (zaposleni, učenci, starši) v resnici sodelujejo pri oblikovanju /spreminjanju dokumentov?
- Kako poenostaviti zapisovanje – z združevanjem dokumentov ali z zapisovanjem v druge obstoječe dokumente (razvojni in letni delovni načrt), da bi ohranili dosedanje pozitivne procese? V anketi le manjšina ravnateljev navaja to rešitev kot ustrezno, med tem ko so na srečanjih poenostavitve v tem smislu bolj množično zagovarjali.
- Koliko je v PŠR pravil, ki so v bistvu splošni cilji v učnih načrtih posameznih predmetov?
- V kakšnih okoliščinah so alternativni vzgojni ukrepi zares učinkoviti?
- Kako doseči jasno opredelitev, komu so zapisi v dokumentih namenjeni (predvsem v PŠR in VN), da bi zapisovalcem omogočili enoznačno perspektivo?
- Kako usposobiti zaposlene za učinkovitejšo analizo vzgojnih ukrepov?
- Kakšen je učinek šolske inšpekcije na spremembe v dokumentih?
- Kakšno spremljavo vzgojnega delovanja v šolah želi MIZŠ (in zakonodajalec)?

RAZMISLEK IZ DRUGE PERSPEKTIVE

Moj zadnji razmislek razvijam iz nekaterih ključnih tez prejšnjih dveh sklopov – s časovne distance in iz trenutne situacije:

- Pred sprejemom zakonodaje ni bilo jasnih dogovorov (konsenza) v zvezi s cilji, kaj želimo v osnovnošolskem prostoru na vzgojnem področju doseči.
- V obdobju razprav so se pokazala ključna razhajanja v razumevanju pojmov koncept, načrt, zasnova, ter v navajanju nekaterih besednih zvez, ki so bile predstavljene na drugačen način, kot je bilo do takrat v navadi, naenkrat pa so se pojavile kot nekaj novega, npr.: vzgojni postopki, vzgojni ukrepi, vzgojni opomini, vzgojne dejavnosti, osebni svetovalni pogovori ...
- Terminološko zmedo je dopolnila še zakonodaja z naslednjimi izrazi: ukrepi za zagotavljanje varnosti v hišnem redu, načini zagotavljanja varnosti v pravilih šolskega reda ...
- Šolam smo odvzeli do tedaj veljavni Pravilnik o pravicah in dolžnostih učencev v OŠ in jim naložili,

da same »izumljajo« pravila tudi na področjih, na katerih bi morala veljati enotna pravila za ves osnovnošolski prostor v RS. S tem smo jim dali lažni občutek, da je mogoče o vseh pravilih razpravljati in jih po svoje oblikovati.

- V letu 2008 so bili pripravljene posodobljene učni načrti za OŠ in gimnazije (za OŠ so bili z dopolnitvami sprejeti 2011), v katerih se je intenzivneje začela razprava z učitelji o učno-ciljnem in procesno-razvojnem modelu načrtovanja pouka za razvijanje v EU dogovorjenih osmih kompetenc. V istem času smo »vrgli« v prakso šol tudi vzgojne načrte brez ključnih povezav s splošnimi cilji v UN in brez tega, da bi prej dosegli razumevanje bistvene razlike med vsebinskim modelom načrtovanja pouka ter učno-ciljnim in procesno-razvojnem modelom, kar se kaže še vedno kot ena bistvenih težav izvedbe pouka v sodobni šoli.
- Pri vseh spremembah, ki jih uvajamo v šolski prostor, se zadovoljimo s fazami, ki privedejo do zapisa nekega dokumenta (ali včasih še to ne). Ko bi učitelji najbolj potrebovali strokovno podporo pri konkretizaciji, jim jo na ravni sistema zagotavljamo samo v smislu izbire in neobveze. Ko bi sistem najbolj potreboval spremljavo udejanjanja sprememb za svoj nadaljnji razvoj, si tudi tega ne zagotovi v smislu objektivne zunanje evalvacije (razen z maturo in NPZ, ki jih pa tudi ne zna dovolj izkoristiti), ampak vse stavi na samoevalvacijo,

»kolegialne zunanje« evalvacije, parcialne projektno evalvacije ipd.; tako smo vedno znova priča spremembam, ki ne spreminjajo.

- Ocenjujem, da se je to zgodilo tudi z vzgojnimi načrti v OŠ. Državo (novinarje) sedaj zanima to področje samo takrat, ko se v kakšni šoli zgodi kaj »disciplinsko pretresljivega« (kar se pogosto v medijih tudi le tako prikaže). V teh primerih se mnogi »čudijo«, kako je to mogoče, saj imajo šole vendar vzgojne načrte. To je podobno, kot če bi se čudili, ker imamo še vedno prometne nesreče, kljub temu da imamo Zakon o varnosti v cestnem prometu.

ZAKLJUČEK

Če bi se ponovno znašli v identični situaciji in bi se od nas pričakovalo isto, kot se je v zvezi z vzgojnimi načrti takrat, bi izbrala enako pot. Mislim, da smo z modelom razvojnega načrtovanja in akcijskega raziskovanja dali šolski praksi osnovno strokovno bazo za razmislek o načrtovanju in ravnanju na vzgojnem področju. Za nadgradnjo tega bi morali v sistemu zagotoviti podporo (ne kot izbiro, ampak kot obvezo) za realizacijo splošnih (procesnih) ciljev v učnih načrtih in omogočiti razmislek o vzgojnem konceptu, ki bi ga realizirali skozi načrtovanje v razvojnih in letnih delovnih načrtih šol. Za podlago za vzgojno ukrepanje bi potrebovali skupna pravila za ves osnovnošolski prostor, iz katerih bi se dalo jasno razbrati, v katerem delu jih lahko šola prilagodi svojemu vzgojnemu konceptu.

VIRI IN LITERATURA

- Analiza spletne ankete, Interno gradivo. (2013). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Čakš, A. (2007). Če država od šole še kaj hoče, naj dopolni zakonodajo. (Ne)vzgoja v šoli, Delo, leto 49, št. 10, 13. jan. 2007, Sobotna priloga, str. 14–15.
- Kovač Šebart, M., Krek, J. (2009). Vzgojna zasnova javne šole, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Kroflič, R. idr. (2011). Kazen v šoli? Ljubljana: Center Republike Slovenije za poklicno izobraževanje.
- Kroflič, R. <http://www2.arnes.si/~rkrofl1/>
- Musek, J. (2003). Raziskovanje vrednot v Sloveniji in vrednotni univerzum Slovencev, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Poročilo o spremljavi udejanjanja vzgojnih načrtov v šolski praksi, Interno gradivo, Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Priporočila o načinih oblikovanja in uresničevanja vzgojnega načrta osnovne šole. (2008). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.
- Štirn Janota, P., Štirn Koren, D. (2012) Lahko v šoli tudi drugače. Ljubljana: Center Republike Slovenije za poklicno izobraževanje.
- Štraser, N. idr. (2012). Vzgojno poslanstvo šole, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.